

כל מה שרצית לאמור – ולא העזת

(ד"ר יעקב קונדור (1984) כלכלת ישראל, הוצ' שוקן)

אפרים תמרי

(רבעון לכלכלה 123, דצמבר 1984)

"ישראל היא ארץ קטנה עם בעיות גדולות" פותח המחבר את ספרו¹, אולם למזלנו נתיידדנו עם ארץ גדולה עם בעיות קטנות (יחסית). ידידות זו, והעזרה המוגשת לנו בעקבותיה והשפעותיה מבצבצת ושוכנת בדפי הספר כולו, על ממצאיו, נתוניו הסטטיסטיים והסבריו הכלכליים. אכן, המחבר מודע (ומעביר זאת לקוראיו) למשמעות החברתית-כלכלית של ידידות זו.

יעקב קונדור הוא אחד מהבקיאים ביותר בנבכי כלכלת ישראל ותהפוכותיה, מתמצא היטב בפרטיה; מספרים, תהליכים, מגמות ואישים. הוא מכיר הן את הצד האדמיניסטרטיבי ודרכי עבודתו, בהיותו שייך אליו בעבר, והן את הצד התיאורטי בעקבות עיסוקו הרב בתחום זה. אי לכך, זכתה ישראל בספר מקצועי נוסף (מהמשובחים שבהם) על כלכלתה.

ספר זה ניתן להפכו לספר הבסיסי והמרכזי (Textbook) של הכלכלה הישראלית. לכך יש להרחיב את הדיון על תהליכים כלכליים אשר התרחשו במשק (והנמצאים רק במרומו בו), ולהעביר הסברים שונים, נוסחאות וטבלאות לשולי העמוד או לנספחים תוך הרחבתם. כמו כן רצוי ביותר להוסיף מפתח ערכים ולהרחיב את עבודת המקורות. חבל שהספר יצא במאוחר ביחס לכתיבתו (1981), כך שאין הוא עדכני בנתונים, וכמה ממשפטיו כבר אינם רלוונטיים.

ייתכן שלו הספר היה יוצא במועדו (1981), יכול היה הציבור לדעת (לו רצה באותם ימים) מה לשאול את ארידור ויועציו ביחס ל"כלכלה הנכונה" "כלכלת הבועה" וה"דולריזציה". זו האחרונה נדבקה כספחת בתודעת הציבור, ולו בוצעה, גורלה היה כגורל האם והסבתא. כי בספר זה, כתוב כל מה שרצית לאמור בימי השפע העליזים – ולא העזת. יש לברך את המחבר על היוזמה בכתיבת הספר, והאומץ על הכתוב בו.

"המחבר אינו עושה כל מאמץ להסתיר את עמדותיו... (ע' 16), ואכן הספר שזור אלמנטים של נקיטת עמדה וביקורת בנושאים הכלכליים (והמשתמע מהם מהבחינה החברתית). על אחדים ברצוני להגיב.

¹המחבר רחוק מלהיות ייסמנים את העמוד בספר הנסקר ממנו נלקחה המובאה.

שער חליפין: "אם למשל, יינתן שער חליפין אחיד גבוה יותר, אותן תוצאות כמו 77 קרנות ל"עידוד הייצוא... יהיו העלאת השער וחיסול הקרנות מצוות "עשה"... להוציא 300 פקידים שיעשו למיותרים, ואותם 100 יצואנים שייאלצו לוותר..." (ע' 15-16).

- אם?, ואם לא. הרי תמצית בעיית החשבון השוטף היא הצורך של היצואן להתחרות במט"ח המתקבל כמתנה, בשוקי מטבע החוץ במדינה. וכשהיצע המטבע גדל, מחירו יורד. רק חסימת תקבולים חד-צדדיים מלהיכנס לשוק המטבע תגרום לתמחיר נכון של מטבע חוץ.

תכנון: "בניגוד לחקלאות, אין למעשה תכנון בתעשייה (להבדיל מהתערבות ממשלתית אשר מצויה בשפע)" (ע' 121).

ואין זה מקרה, וכדאי לציין את הסיבה. את החקלאות (ברובה) פיתחו סוציאליסטים אשר האמינו בתכנון, ואילו את התעשייה הקימו (ברובה) קפיטליסטים אשר האמינו ביוזמת הפרט וחופש כלכלי. מי שאינו מתכנן סופו שמפקח ומתערב.

חובות: "...מה פשר החשש הגדול מהחוב, שהובע בפי אנשי ציבור שונים? התשובה היא שאותו חשש מבוסס על אי-הבנות" (ע' 152).

בטוחני כי מוסכם על הכול (וניתן להוכיח מתמטית כפי שעושה המחבר) כי במשק צומח, אשר בו קצב גידול החוב נמוך מקצב גידול התוצר, ושער הריבית על החוב קטן משעור התשואה להון המושקע על-ידי בעל החוב (קרי הממשלה), אכן אין החוב והתפתחותו מהווים סכנה. אך האם זה כך אצלנו, במדינת ישראל? התשובה בהחלט עצובה. (היחס, בין מלאי נכסים כספיים לא סחירים לתוצר הלאומי הגולמי, אשר ברובם הגדול התחייבויות הממשלה: עלה מ-1.09 ב-1980 ל-1.51 ב-1983 (בהסתמך על לוח 1 "התפתחויות בשוק ההון בשנת 1983" סקירה מס' 48, בנק ישראל).

השינוי ביחס בין החוב לתל"ג נובע מקיפאון הצמיחה מחד, ומהתשואה הגבוהה אשר הובטחה לחוסכים מאידך. זו גם אחת הסיבות להעדר צמיחה, כי חסכון זה לא הושקע במשק אלא מימן צריכה שוטפת דרך תקציב הממשלה. קיפאון הצמיחה מחד והתשואה הגבוהה לחוב הממשלתי מאידך, דוחף את הציבור להאמין (על סמך הבטחות פוליטיות, ולאחרונה גם באמצעות "חוק") כי השקעה בניירות ערך ממשלתיים תניב תשואה חיובית בטווח ארוך. אולם ניתן לראות (אפילו ללא תקדים מניות הבנקים) כי תהליך זה דוחף את המשק אט אט למה שמכונה אצל יוסף יורן² ברבעון לכלכלה "בלון פיננסי".³

אמנם הציבור מרגיש שכסף (מזומן + עו"ש) הוא רע בגלל ירידת ערכו, והתפתה להאמין שאג"ח (כולל תוכניות חסכון למיניהם) הם כסף טוב בגלל הצמדתו (ע' 242), אך זה רק לטווח הקצר. בטווח הארוך, כסף רע הוא כסף שמתרבה, וכסף טוב הוא כסף שכמותו נשמרת ביחס לתוצר. מאחר וגם מזומן וגם אג"ח מתרבים – כעשבים שוטים, גורל המשל כגורל הנמשל – להיעקר.

² יוסף יורן "אינפלציה ושינוי מבני במשק הישראלי", רבעון לכלכלה 122, ע' 217.

³ רעה יח אחרים חמרי "חוק גרשם, פרדוקס החיסכון והתהליך האינפלציוני", רבעון לכלכלה 115.

כסף צמוד: הכסף הצמוד מגן על הציבור נגד פגיעה ברכושו הנזיל. זה הישג חשוב ששום ארץ אחרת לא הגיעה אליו בצורה כה מושלמת" (ע' 255).⁴ לצערי, הכסף הצמוד אינו מגן על אף אחד, אלא עוזר לאבות לרמות את הבנים כאותו מאמר עם: "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקחינה" הכסף הצמוד מאפשר להורים לאכול את נכסי ילדיהם, ומה שאולי (?) טוב לפרט אינו בהכרח טוב לאומה. כבר היום (1984) אנו מתחילים לשלם את האתמול באינפלציה, באבטלה ובחובות... הכסף הצמוד [שאינו פטנט של ישראל ונוסה בעבר פעמים רבות – ונכשל, האסיגנציות בצרפת (1795), הפנגות בהונגריה (1945) וההצמדה לשער חליפין בגרמניה (1923)] מאפשר לנייר (בעלות על תפוקה) להתרבות ולתפוקה להפחת – מבלי שנרגיש בזאת. כמאמר העם: "ללכת עם – ולהרגיש בלי".

ספרו של יעקב קונדור הוא נדבך חשוב בספרות הכלכלית על ישראל, במיוחד באספקט הלימודי-מתודי שלו ובתרומותיו האישיות הכלולות בספר להבנת כלכלתה של מדינת ישראל. המחבר שהוא אדם בעל ידע רב, רגיש ואמיץ לא מהסס מ-"לקרוא לסדר" את קברניטי-המדינה; פוליטיקאים, פקידים, אנשי אקדמיה ומעשה בתחום החשיבה הכלכלית. אולם במציאות של היום – בייחוד לאור המיקרופומניה שאחזה בכולנו, ובמיוחד בתחום של תוכניות ותכנון כלכלי – חוששני שקריאתו לא תושב.

הספר מומלץ לכל המתעניינים החרדים והרוצים להבין את מצבה וגורלה הכלכלי של ישראל. הן כמדריך לשיפוט פוליטיקאים ופקידים, והן להבנת כישלונותיו והישגיו כאחד של המשק הישראלי.

www.bentamari.com/ecometry

⁴ יחזקאל הנביא יזכיר את חסרונותיו של הכסף הצמוד הנובעים מהישג זה.